

Час теперішній

LXX

Видатному українському поетові, драматургові, кіносценаристові, перекладачеві, громадському діячеві, Лауреату Державної премії ім. Т.Г.Шевченка, Герою України Іванові Федоровичу Драчу виповнюється 70 років. Від першої збірки „Соняшник” (1962) і до сьогодні його поезія вражає живим оригінальним словом, несподіваними метафорами, своєю неординарністю, статті й виступи вирізняються глибокою аналітичністю й широтою мислення.

Редакція журналу „Слово і Час” щиро вітає ювіляра, зичить йому міцного здоров’я, творчого довголіття, здійснення всіх задумів на життєвій і творчій дорозі.

Микола Жулинський

ОСІННІЙ ДРАЧ З ВОГНЕННИМ ЖАЛОМ ВЕСНЯНОЇ КРОПИВИ

*Жалити буду бездонно:
Чи з жовтим воно голубе?
А чи криваво-червоне? —
Кривавити буду себе...*

Іван Драч. Осанна кропиви

Дивний цей поет в осінньому творінні. То радіє-пишається, що ще дихає пружно й часто бурхає-вибухає пекельним вогнем вулканних інвектив, то печалиться, що кладовища рідної землі вже мчать за ним навздогін, то знову збирається з духом, напружується і з несамовитою люттю вганяє “противні” слова в “противні” строфи, щоб над “проваллям слів у пеклі катастрофи” обнадіяти світ словом...

Сам я собі кропив’яний.
Вмію себе розпекти.

І так розпікає-розкоचेгарює вулкан своєї душі, що стає “людям насторч”, — жалить і свою “розпаношілу душу” на дні самоти в серцевині переживань за долю України, і її вождів — від юшкоїдів до своїх побратимів-Юрїїв-змієборців... Драч так батожить, так періщить колючими словами, що аж звиваються від образ і злості і “юшкоїди”, і “змієборці”. Хіба ж він може мовчати, коли із передвйборчих обіцянок “вариться” така противна юшка?! От і народжуються “противні строфи”.

Бо благовірні юшкостяги
Вже повсідалися за столи

На запах кропу і петрушки
Усілась загребуща рать

солідарного буття з вічністю. І це не просто протести-розвінчання зла, брехні, фальші, політичної мімікрії — це ще й поривання вберегти наш світ від скверни, очужіння духу, аморальності.

Бурхливі, вулканічні вибухи емоцій, які іноді “виллюються” в “противні строфи” — у лайливі збурення слів, у “нецензурні вирази”, свідчать про зашкалювання температури переживань на поетичному барометрі Івана Драча. Бо так “допікає лють і злоба”, що “в народу очі лізуть з лоба”, але цей “вічний двигун” української незалежності, який закодований в українських генах, і його рухає, двигає, змушує іти “по линві по тоненькій свого життя” — “між простором і часом / У павутинні зривів і невдач...”.

Поет не протиставляє себе соціуму, зовнішнім реаліям буття й не стає в повсякчасну опозицію до цього зрадливого, облудливого світу, бо цей світ його — рідний, український, хоча й лицедійний, подеколи й потворний, але аж ніяк не відчужений від поетових уболівань за його долю.

Безперечно, ця постійна тривога за майбутнє українського світу частково спричинена внутрішніми болями від набігів років і хвороб, хоча це для поета не визначальне. Тужить його душа за нездійснення ідеалів, за таку довгу й розбиту дорогу до повного унезалежнення, — ми лише стали на поріг самостійної України, а от коли будемо господарювати у власному домі? Гостро й напружено сприймає Іван Драч те державотворче незавершення, бо ж сам стільки сил і почуттів “виклав” на вимощування дороги до Храму Незалежності, та щось не те і не так робили, коли не ті і не так будують і цю дорогу, і цей омріяний Храм. Звідси в поета іронія, сатира, гротеск як визначальні “ключики” художнього пізнання й національного характеру, і менталітету рідного народу, який “став безротий, тупий. Хто хоче, може узуті”; звідси емоційно нестримна стихія лексичного вульгаризування настроїв і переживань, нестримна лавина інвектив, яка начебто вихлюпнулася із “шістдесятих” на “двотисячні” роки. Звідси той напружений драматизм особистісного звіряння орієнтирів громадянської й політичної активності, самоіронія та епатажне вергання каміння для самопобиття.

Пекельна вдача Драчєвого слова не вистигла, вона “свідома слова як меча” — ще на початку шістдесятих минулого вже століття в “Баладі двох” він переживав життя-відлуння слова, яке

Встає, холодне і прокляте,
А тиша жде його німа...
І мушиш слово розстріляти,
Бо в серці мужності нема.

Та цей дещо епатажний самоприсуд виразно дисонує з його тогочасною й сучасною позицією. Драчєва клята пристрасть до пекельного слова змушує його повсякчасно виборсувати із піхов духовного меча, вигостривши його об сізифів камінь.

Отож вихоплюй сто своїх мечів.
Тож тисячі здіймай на безголов'я,
На це хохлацьке вічне малокров'я...
Рубай — удень.
А плач — хіба вночі...
“Сізифів меч, або Гідронаука”

Таке самозаповідання не залишилося в межах певного часу, певного періоду життя й творчості. Воно розпросторене на весь творчий обшир самоздійснення поета, бо реалізує його побажання іншим: “Народжуйте себе, допоки світу”.

Поетичне дихання Івана Драча сьогодні таке ж, як і в дебютні шістдесяті, прискорене, нервово-імпульсивне, наче поет поспішає вибратися на вершину осягнення якоїсь винятково важливої істини чи абсолютного знання. Чи не тому він зараз такий метафорично ошадливий, схильний до прозорішого, чіткішого, логічнішого розгортання думки, часто тяжіє до міні-образного самовираження, наче свідомо скорочує шлях до сприйняття читачем його думки, його позиції. Поета не ваблять чіткі

строфічні форми, стильова гармонія, логічне завершення думки. Складається враження, що він поспішає висловити те, що вразило його, пригнітило чи захопило, і він “забуває” про форму, про розмір вірша — ритмомелодика поезії відтворює кардіограму серця поета.

Багато чого
Болючого,
Жалючого,
Колючого
В душі поколює...

Верлібр і далі домінує в його образній стихії самовираження, розділові знаки часто зникають із структури вірша, максимально випрозорюючи його малюнок як своєрідного рентгенознімка душі поета. Духовний темперамент Івана Драча не вгамовується поразками на політичних полях України, не заарканюється політичною кон’юктурою, не втрачає творчої масштабності та глибини переживань, хоча поет останнім часом не звертається до ліро-епічного жанру поеми, до великих епічних форм.

Згадуючи перші поеми Івана Драча — від “Спраги”, симфонії “Смерть Шевченка”, феєричної трагедії “Ніж у Сонці” до драматичної поеми “Зоря і смерть Пабло Неруди” і поеми для кіно “Числа”, — мимоволі тамуєш подих від тих висотних злетів фантазії поета, розкутості, навіть ексцентричності стильових форм, гіперболізації та символізації образів, тем і проблем.

Іван Драч руйнував завдяки своїй художній фантазії та безоглядній розвихреності уяви усталені жанрово-стильові канони — як класичні, так і милостиво визнані апологетами соціалістичного реалізму. Його славетні, метафорично вибухові, образно яскраві балади, його симфонія “Смерть Шевченка”, феєрія “Ніж у Сонці”, навіть одна ця фантастично гаряча метафора “протуберанці серця” — усе це нагадувало творчо непокірного “троянського коня”, якого поет увів до ідеологічної фортеці літератури соціалістичного реалізму. І не було тоді, здається, жодної рецензії чи статті, в яких би не цитувалися рядки зі “Смерті Шевченка”:

Художнику — немає скутих форм.
Він — норма сам, він сам в своєму стилі...
У цей столітній і стобальний шторм
Я кидаюсь в буремні гори-хвилі.

Не випадково Іван Драч порівнює поета з морем, в якому “бунтують хвилі — думи і слова”, яке наповнюють джерела, що пружно б’ють із глибини сердець.

Ніяких версифікаційних канонів, повна розкутість у використанні художніх засобів і прийомів, з метою якнайефективнішого самовираження та реалізації творчого задуму в стихію твору “запрошуються” іронія та сатира, гротеск і пародія, історичний документ і лірична сповідь.

Поет був завжди надзвичайно чутливий до проблемних напруг своєї доби — як духовних, наукових, морально-етичних, так і політичних, ідеологічних... Драматичні поеми “Дума про Вчителя”, “Соловейко-Сольвейг”, “Зоря і смерть Пабло Неруди” викликали гостру дискусію, “вийшли” на театральні сцени, оскільки оригінальність та багатство художніх засобів і прийомів, актуальність порушених проблем відкривали широкий простір для експериментування, режисерської та акторської творчої ініціативи.

У нових жанрових і образних формах з’явилися такі ліро-епічні твори, як “Соната Прокоф’єва”, “Сизий птах із гніздов’я Курбаса”, “Дивна хроніка одного білого дня”, “Поема для жіночого голосу”, “Леонардо да Вінчі”, “Ненаписана поема”, “Шабля Богдана Хмельницького”, “Чорнобильська мадонна”, “Віра, Надія і перша моя любов”.

Іван Драч легко, з нарочитою визивністю “переводить” болючі реалії дійсності на мову символів, гіперболічних метафор, асоціацій, власні ліричні переживання вплітає в ідейно-смыслову “сув’язь” із історичними алюзіями та сюрреалістичними візіями: поет активно застосовує пряму мову, робить сміливі суспільно-протестні акценти, поєднуючи

їх із алегоричними та символічними образами-узагальненнями.

Водночас він “зазирає” і за жанрові межі поезії — у кінодраматургію, де його творчі успіхи оцінювалися найчастіше ідейно-естетичним рівнем екранної реалізації кіноповістей. Як кіноповісті “Криниця для спраглих”, “Іду до тебе”, “Київська фантазія на тему дикої троянди-шипшини”, так і літературні сценарії за новелами Василя Стефаника, за повістями “Пропала грамота” і “Вечори на хуторі біля Диканьки” Миколи Гоголя заслуговували на самостійне мистецьке буття без обов’язкового “переведення” на кіномову. Правда, для Івана Драча кіно — давня невтолима справа творчого самозвершення, тому мистецька доля кіноповісті не мислилася без завершення в кінообразах.

“Моя головна мистецька мрія не збулася — я мріяв бути кінорежисером...”, — признавався поет у розмові з Любов’ю Голотою. “Я себе запитую: в яких же іпостасях я збувся? Щось у мені збулося, а щось і не збулося. Я ніколи не думав, живучи, що я — тільки поет, тільки літератор, тільки кінематографіст, тільки політик. Я намагався жити усіма своїми гранями, які в мене є, жити так, як мені живеться, жити повнокровно, по-людськи вільно. Бути вільним у своєму житті настільки, наскільки мені давала можливість вільно жити епоха. Інколи я її проломлював, піднімався в це небо й проломлював його, іноді прогинався під тягарем цієї епохи, але я намагався весь час бути!”.

Якби не прощальне слово і згадка на похороні поета Володимира Підпалого про жорстокого односельчанина Мамчура, який вилазив на дерева й душив сп’янілих від співу й очікуваного кохання солов’їв, то, можливо, Іван Драч і був би волею ЦК Компартії України введений у храм кінотворення, а так і фільм “Криниця для спраглих” “заплющив очі” на 20 років на полиці, і його самого вигнали з роботи на Кіностудії імені Олександра Довженка... А так щасливо розпочиналося: викупаний у молодій славі кіногероя Івана Орлюка, образно-парадоксальний поет Микола Вінграновський майже за руку вводить Драча у світ кіно, і згодом він — слухач Вищих сценарних курсів у Москві, проходить стажування в самого Сергія Параджанова на зйомках “Тіней забутих предків”...

Любов до оприявлення Слова на українському кіноекрані не згасає й досі. Мріє Іван Драч про екранізацію своєї “документальної драми-колажу у двох частинах, відтвореної за листами, спогадами та віршами, доносами та розпорядженнями, які стосувалися Т.Г.Шевченка, його похорону на Чернечій горі”, під назвою “Гора”. Потрапила до рук книжка “Полковник Петро Болбочан. Трагедія українського державника” — і вже визріває сценарій про цього мужнього опонента Симона Петлюри. Побував на Одещині, поклонився білим хрестам із піщаника, під якими спочили козаки з Січі, — і вже виношує ідею фільму про останнього кошового отамана Запорозької Січі Калнишевського. Не встиг закінчити разом з Миколою Машенком документальний фільм про унікального — 42 роки тюрем і концтаборів! — українського каторжника Данила Шумука, а вже кортить зняти стрічку про трьох братів Горинів і їхню матір...

Кіно не відпускає Драча, хоча й не приспало в ньому поета. І слава Богу, бо ця несаможиття жага самовідкриття у Слові, яка дала такий космічний розгін творчій уяві та фантазії, вивищує поета і над собою, і над цим грішним і щасливим світом... Вивищує, піднімає на крилах поезії, іноді й втішає огромом творчих звершень, означених книгами “Соняшник”, “Протуберанці серця”, “Балади буднів”, “До джерел”, “Корінь і крона”, “Київське небо”, “Сонячний фенікс”, “Шабля і хустина”, “Київський оберіг”, “Теліжинці”, “Лист до калини”, “Вогонь з попелу”, “Сізіфів меч”... Але все частіше “забігають” у його духовний неспокій сумніви, самоіронія, потреба переоцінити здійснене. Іноді ця нещадність самокатування набуває гіперболічної осяжності.

Я заздрю всім, у кого є слова.
Немає в мене слів. Розстріляні до слова.
Мовчання тяжко душу залива.
Ословленість — дурна і випадкова.

Проте не мириться поет із непомітним вигасанням життєвої енергії, не згортає образних крил, не зупиняє своєї щоденної лютої роботи над словом і з народом.

Я випалив до чорноти жури
Свою прокляту одчайдушну душу.
І жестами, німий, возговорив...
Хай жестами. Але сказати мушу.

Образно-виражальна інтенсивність поезій, ліро-епічних, драматичних поем, кіноповістей Івана Драча свідчить передусім про якусь надзвичайну допитливість поета, спраглисть на осягнення таємниць Всесвіту, земного світу, людини, її душі й природи, бажання викресати істину буття внаслідок парадоксального зіткнення традицій і новаторства, інтуїції та наукових досягнень людства, мікрокосму та макрокосму...

Проблемно-тематичний розгін Івана Драча був настільки динамічний, що його нерідко й “заносило” на ідеологічних віражах — він і викривав, і таврував, і обстоював, і збивався на риторику та декларативне повчання, проте ніколи не втрачав свого творчого “я”, естетичного смаку й художньої повноти поетичної мови. Мистецька інтуїція не полишала його на цьому довгому творчому шляху — від перших бурхливих фантазійних осягнень себе й світу до сьогоднішнього філософсько-споглядального та іронічно-саркастичного прозрівання сенсу власного буття. Поет був і є елегійно ніжним, душевно чутливим до жінки, природи, Всесвіту, трагічно розпачливим, публіцистично обуреним, іронічним і саркастичним, сповідально-самокритичним і водночас зятято усамітненим, самоув'язненим на дні власної душі...

Не випадково Івана Драча так вабила сердечна печера Григорія Варсави Сковороди, де усамітнювався філософ заради духовного зцілення, душевного оздоровлення, бо пізнання себе й світу давалося йому важко. Заповіт Сковороди “Раздѣли себе, чтоб узнать себе... Усмотри, что в тебѣ подлое, а что дорогое”¹ важив багато для Драча, який переживає ненастанні борсання свого духу в драматичній мандрівці до внутрішньої цілності, до гармонізації протилежності, до погодження реального та ідеального. Тому й бере поет у руки перо — цей скальпель вогненний і, слідуючи за Сковородою, який вчив: “Раздерите сердца ваша”², розтинає “дні ці карі до серцевини, до зорі”, тривожить лірою “запеклий світ й холодну кров” і цим творить величаву містерію духу, якою і є Поезія.

¹ Сковорода Г. Повн. збір. творів: У 2 т. — Т. 1. — К., 1973. — С. 246.

² Там само. — С. 201.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ АВТОРІВ

Журнал “Слово і Час” висвітлює питання історії, теорії та сучасної практики літературного руху, загальнокультурного життя. Виходячи з принципів об'єктивності та плюралізму, редакція не вважає за обов'язкове поділяти всі погляди і положення авторів, завдяки чому зберігає і природний ґрунт для конструктивної полеміки.

Неодмінними вимогами до матеріалів, що подаються на розгляд редколегії, є достеменність наведених фактів, посилань на всі використані джерела, точність у цитуванні.

Статті та інші матеріали (крім листів) подаються до редакції українською мовою, обсягом не більше друкованого аркуша; посилання розміщуються внизу сторінки.

Статті подавати в комп'ютерному наборі — як текстовий файл без переносів у словах у текстовому редакторі Microsoft Word (від 6-ї версії) у розширенні RTF на стандартній дискеті; можна надсилати електронною поштою (E-mail: jour_sich@iatp.org.ua; www.word-and-time.iatp.org.ua).

До дискет (бажано продублювати текстовий матеріал на 2-х дискетах) обов'язково мусить бути подана виразна роздруковка статті у 2-х примірниках, виконана шрифтом не менше 14 кегля через 2 інтервали 28 рядків на сторінці.

До статті додається анотація (до 5-ти рядків) — для розміщення на веб-сторінці.